

A SZOCIÁLISPROBLÉMA-MEGOLDÁS, A MEGKÜZDÉSI STRATÉGIÁK ÉS AZ ASSZERTÍV KOMMUNIKÁCIÓ JELLEMZŐI 5. ÉS 7. OSZTÁLYOSOK KÖRÉBEN

Balogh-Pécsi Anett

Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola

Napjainkban igen sok vizsgálat hívja fel a figyelmet arra, hogy egyre több gyermek és serdülő küzd kommunikációs nehézségekkel, illetve kevésbé hatékonyan tudja megoldani társas problémáit (Kasik, 2015; Zsolnai, 2013). Azok, akiknél az elsődleges szocializációs közeg, a család kommunikációs mintái nem megfelelőek – melyek nagyon gyakran negatívan befolyásolják a társas problémák értelmezését és kezelését –, számtalan nehézséget tapasztalnak az iskolában, kortársaik körében és más közösségekben is, ami lehet az iskolai kudarc egyik oka is (Denham et al., 2012; Ibabe, 2016; Reid et al., 2007). A kutatások arra is rámutatnak, hogy olyan iskolai programokra van szükség, amelyek több terület együttes (komplex) fejlesztését tűzik ki célul, kihasználva a fejlesztendő területek egymáshoz való kapcsolódását (Webster-Stratton, 2011). Egyre több felmérés hangsúlyozza azt is, hogy a nemek közötti különbségek minél pontosabb azonosítása ugyanolyan fontos, mint az életkori sajátosságok feltérképezése egy-egy fejlesztőprogram megkezdése előtt (Perzow et al., 2021). Magyarországon kevés komplex vizsgálat és iskolai program létezik, azonban hazai és külföldi kutatások is alátámasztják (Webster-Stratton, 2011; Zsolnai, 2013), hogy a szociális kompetencia összetevőinek tudatos és tervszerű fejlesztése minél korábbi életkorban szükséges, ezért kutatásunk célja a szociálisprobléma-megoldás, a megküzdési stratégiák és az asszertív kommunikáció jellemzőinek és kapcsolatuk vizsgálata volt 10-11 éves (5. osztályos) és 12-13 éves (7. osztályos) diákok körében, melynek eredményeit felhasználva dolgoztunk ki egy ezeket a területeket együttesen fejlesztő iskolai programot, melynek bemutatására egy további tanulmányban kerül sor. E tanulmányban a kutatás elméleti háttérét és részeredményeit ismertetjük.

Elméleti háttér

Szociálisprobléma-megoldás, megküzdés, kommunikációs stílus

A szociálisprobléma-megoldás egy motivációs-kognitív-emocionális-viselkedéses folyamat, melynek célja az interperszonális problémák kezelése (D’Zurilla et al., 2004). A folyamat jelzői azt fejezik ki, hogy amikor felismerünk és azonosítunk egy problémát, valamilyen módon viszonyulunk a helyzethez és a másik személyhez, illetve megítéljük saját hatékonyságunkat (motivációs), valamint döntéseket hozunk arról, mit akarunk tenni a problémás helyzetben (kognitív-emocionális) az aktuális és domináns gondolataink és érzelmi állapotunk alapján, és mindez a viselkedésünkben is megnyilvánulhat (viselkedéses). Ez a folyamat a D’Zurilla és munkatársai (2004) által kidolgozott – és ebben a kutatásban használt – Social

Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R) kérdőívvel részletesen mérhető, feltárható a pozitív és a negatív problémaorientáció, valamint a racionális, az impulzív és az elkerülő megoldói stílus jellemzője.

A negatívan orientált személyek alacsony énhatékonysággal bírnak az adott problémával kapcsolatban, nem bíznak annak megoldásában, főként negatív érzésekről számolnak be, szemben a pozitívan orientáltakkal, akik bíznak a megoldásban, hisznek abban, hogy meg tudják oldani a problémát, és úgy vélik, utána jobb lesz a helyzetük (Chang et al., 2004). A problémaorientációtól nagymértékben függ a megoldói stílus. A negatív orientáció általában impulzív vagy elkerülő, a pozitív orientáció leggyakrabban racionális, ritkábban elkerülő problémamegoldó stílussal társul. Ezek az összefüggések már serdülőkor előtt is kimutathatók (Chang et al., 2004; D’Zurilla et al., 2002; D’Zurilla & Nezu, 2007; Kasik, 2014), és az életkor előrehaladtával egyre inkább helyzet- és személyspecifikussá válnak (pl. hasonló problémát másként oldunk meg szülővel és kortárssal).

A racionális problémamegoldó stílust alkalmazó egyén a tényeket helyezi előtérbe, sok alternatív lehetőséget mérlegel, számol a következményekkel, és alapvetően bízik abban, hogy meg tudja oldani a problémát, erőfeszítései sikerrel járnak. A pozitívan orientált és racionális problémamegoldót magas fokú empátiás törődés és perspektívaváltás jellemzi, igyekszik folyamatosan monitorozni a másik felet a mindenki számára lehető legjobb megoldás megtalálása és kivitelezése érdekében (Chang et al., 2004; Shiu & Shek, 2005). Az impulzív problémamegoldót elsősorban a másik féllel szembeni negatív érzelmi és gondolatai vezérik. A megoldás megtalálásához csak néhány tényt vesz figyelembe (különösen azokat, amelyek őt igazolják), érzelmi erősen befolyásolják reakcióit, jóval kevésbé tudatos, mint a racionális problémamegoldó. Gyorsan dönt, és kevésbé képes a másik nézőpontját figyelembe venni (Chang et al., 2004; Kasik, 2014; Shiu & Shek, 2005). Az elkerülő problémamegoldó esetében kevésbé egyértelmű, hogy gondolatai és érzelmi pozitívak vagy negatívak, ami nagymértékben függ az elkerülés céljától: lehet teljes elkerülés, azaz nem akar tovább foglalkozni a problémával (pl. bezárkózik, kilép a helyzetből erős negatív érzelmek megélése mellett), vagy halogatja a megoldást, hogy erőt nyerjen addig, amíg van lehetősége újra foglalkozni a problémával (bizakodó). Az elkerülő problémamegoldók jelentős hányada a másik félre hárítja a felelősséget, illetve az is igen gyakori, hogy alárendelik magukat a másiknak, saját érdekeiket, szükségleteiket háttérbe szorítják (D’Zurilla et al., 2002; Kasik et al., 2018).

A pozitív orientáció leggyakrabban a racionális stílussal, a negatív orientáció az impulzivitással és az elkerülő stílussal társul, ám főként fiúk – és közöttük is a legalább egy testvérrel rendelkezők – körében figyelhető meg a racionalitással társuló negatív orientáció és elkerülés szoros kapcsolata (Kasik, 2014, 2015). A negatív orientáció-racionalitás-elkerülés hármasa arra utal, hogy a negatív viszonyulásnak lehetnek olyan pozitív jellemzői az egyén számára, amelyek nem vezetnek azonnali elkerüléshez vagy erős impulzivitáshoz, hanem az elkerülés egy tudatos döntés eredménye, ami gyakran énvédő funkcióval bír.

D’Zurilla és Nezu (2007) szerint a problémamegoldó stílusok nem azonosak a megküzdési stratégiákkal (Lazarus & Launier, 1978), melyeket nehéz, stresszes élethelyzetekben alkalmazunk, és nem minden megküzdés problémamegoldás, azonban ha a problémát stresszornak tekintjük, annak éljük meg, akkor a problémamegoldás mint motivációs-kognitív-emocionális-viselkedéses folyamat összekapcsolható a Lazarus és Launier (1978) által leírt érzelemköz-pontú (a negatív érzelmek csökkentésére irányuló) és problémafókuszú (a problémára és annak megoldására összpontosító) megküzdési stratégiákkal. D’Zurilla és Nezu (2007) a problémamegoldást és a megküzdést integráló modelljükben három komponenst különböztettek meg: (1) stresszhelyzet, (2) érzelmi distressz és (3) problémamegoldó megküzdés. A stresszhelyzet lehet egy probléma (pl. értékek/érdekek összeütközése) vagy egy jelentős negatív életesemény

(pl. válás, haláleset), míg az érzelmi distressz az egyén érzelmi reakciója a stresszhelyzetben, ami lehet negatív (az egyén biztonsága veszélyben van) vagy pozitív (az egyén úgy véli, hogy erőfeszítései sikeresek és képes változtatni a helyzeten). A problémamegoldó megküzdés szemlélteti az összefüggést: az érzelempőzpontú stratégiák (pl. távolságtartás, elkerülés) szorosan kapcsolódnak az impulzív és az elkerülő problémamegoldó stílusokhoz, míg a problémaközpontú stratégiák (pl. konfrontáció, érzelem- és viselkedésszabályozás, társas támogatás keresése, tervezés, pozitív jelentéskeresés és felelősségvállalás) a racionális problémamegoldó stílushoz. Lazarus és Folkmann (1986) rámutatott arra, hogy a megküzdési stratégiák átfedést mutathatnak az egyes társas helyzetekben, hiszen a cél alapján (mit akar elérni) tudatosan módosíthatja az egyén a stratégiáját, D’Zurilla és Nezu (2007) pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy ez átfedést eredményezhet magukban a problémamegoldó stílusokban is.

A kommunikációs stílusok jelentős szerepet játszanak a szociálisprobléma-megoldásban és a megküzdésben egyaránt (Erozkan, 2013). A problémaközpontú, pozitívan orientált egyének domináns kommunikációs stílusa az asszertív stílus (Pipas & Jaradat, 2010): képesek nehéz körülmények között is higgadtan kifejezni gondolataikat és igényeiket, tiszteletben tartják a másik fél véleményét, kíváncsiak szándékaira, érzelmileg ráhangolódnak a másikra (Gaumer Erickson et al., 2018; Hadfield & Hasson, 2015). A negatív érzések és gondolatok gyakran agresszív és passzív agresszív (manipulatív) kommunikációhoz vezetnek. Az agresszív kommunikáció az asszertív ellentéte. A passzív agresszív személy a másik féllel szembeni haragot és feszültséget közvetve fejezi ki (pl. csendes ellenállás, szarkasztikus humor, pletykálás), ami az elkerülő problémamegoldás jellemzője is lehet, de erre gyakrabban jellemző az alárendelt és a passzív kommunikációs stílus. A passzív stílust gyakran azonosnak tekintik az alárendelt stílussal, azonban a passzív személy jelentős távolságot tart a problémás helyzetektől, kerüli azokat, nem akar szembenézni velük, míg az alárendelő a saját igényeit, vágyait a másik fél igényei mögé helyezi (Mészáros, 2011).

A szociálisprobléma-megoldás és megküzdés jellemzői 10–19 éves korban

A problémákhoz való viszonyulást, a megoldás stílusát és a megküzdési stratégiák alakulását, működését számos személyiségbeli (pl. temperamentum, frusztrációtűrés) és környezeti (pl. családi minta) tényező befolyásolja (Ciarrochi et al., 2009; Kelly et al., 2008). A kognitív jellemzőkön belül például a belső állapotokra vonatkozó következtetések levonása, a mások megfigyelésén keresztül történő tanulás minősége és tartóssága, a viselkedés tudatossága és a perspektívaváltás a racionális stílus esetében hatékonyabb, mint az impulzív stílus esetében. A pszichológiai változások közé tartozik a fokozott kockázatvállalás és élménykeresés, illetve a sebezhetetlenség illúziója (Arnett, 1992; Cooper, 2011), utóbbi az impulzivitásra való nagyobb hajlamot magyarázza serdülőkorban. Az impulzív viselkedés gyakoriságáért az agy különböző szubkortikális rendszerei felelősek. Ezek közé tartozik a hippokampusz, az amygdala és a nucleus accumbens. Serdülőkorban ezek az agyterületek intenzívebben és gyorsabban fejlődnek, mint az agykéreg, így ebben a korban az érzelmek gyakran nagyobb szerepet játszanak a döntéshozatalban, mint a racionális gondolkodás (Casey et al., 2008; Romer, 2010). Ugyanakkor az impulzivitásnak serdülőkorban kifejezett előnyei is lehetnek, például az új kapcsolatok kialakításában, az élnhatárok feszegetésében, illetve hajtőereje lehet a próbálkozásoknak, különböző célok elérésének (Greene et al., 2000).

Mind a hazai, mind a külföldi vizsgálatok alapján (pl. D’Zurilla et al., 2002; Kasik et al., 2018; Shiu & Shek, 2005) serdülőkor előtt a pozitív viszonyulás jellemzőbb a gyerekekre, valamint az impulzivitás és az elkerülés alacsonyabb szintű, mint a racionalitás. Jelentős változás 12-13 éves kor körül azonosítható. A negatív orientáció gyakoribbá válik, mint a pozitív

orientáció, főként a lányok körében, ami gyakran jár szorongással (Kasik, 2015). A racionalitás és az elkerülés egyre gyakoribb 12-13 éves kortól, ám jelentős a kulturális eltérés abban, hogy a fiúknál vagy a lányoknál magasabb az értékük. Magyar adatok alapján a fiúkra jellemzőbb az elkerülés, a racionalitás esetében nem egyértelmű a különbség (Kasik, 2015). Az impulzív stílus 12-13 és 18-19 éves kor között egyre magasabb, és nagy eltéréseket mutat a nemek között, amit nagyon gyakran a családi háttér és a család pszichológiai jellemzői magyaráznak. Kasik (2015) kutatása alapján magasabb értéket érnek el azok a serdülők, akik nem élnek együtt mindkét szülővel, ám ez attól független, hogy melyik szülővel élnek.

A serdülőkor alatt a fiúk és a lányok egyaránt egyre több megküzdési stratégiát alkalmaznak, és serdülőkor előtt együttesen több érzelempontú stratégiát, mint utána (Williams & McGillicuddy-De Lisi, 1999), ami nagymértékben függ a stressz forrásától, valamint a problémahelyzet természetétől – általában ezek magyarázzák a jelentős egyéni különbségeket. A megküzdési stratégiák serdülőkori használatának gyakoriságában több a nem szerinti különbség, mint a korábbi években, azonban ezek az eltérések kevésbé jósolják be a fiatal felnőttkorra jellemző stratégiahasználatot, hiszen bár a stratégiák némelyike domináns, alkalmazásuk jelentős mértékben a környezeti ingerektől függ. Serdülőkkel végzett kutatások (Brackett et al., 2012; Eschenbeck et al., 2007) többsége azt mutatja, hogy a lányok gyakrabban használnak érzelempontú megküzdési stratégiákat, többször keresnek békésebb megoldást a problémára, kérnek segítséget másoktól, ugyanakkor gyakrabban konfrontálódnak is, amiben a fiúknál fejlettebb asszertív kommunikációjuk jelentős szerepet játszik. A fiúk esetében nem ennyire egyértelmű, hogy dominánsan érzelem- vagy problémaközpontú megküzdést alkalmaznak. Náluk sokkal nagyobb a szerepe annak, kivel kapcsolatos a probléma, ki a másik fél, és ennek megfelelően gyorsabban váltanak stratégiát, amihez – többek között – fejlett nézőpontváltásra van szükség, ugyanakkor több empátia kutatás azt hangsúlyozza, hogy a hatékonyabb nézőpontváltás mint az empátia egyik összetevője a lányok jellemzője. Eschenbeck és munkatársai (2007) kutatásai alapján a serdülő lányokra a társas támogatás keresése, a fiúkra az elkerülés jellemzőbb, ám Hampel és Petermann (2005) vizsgálata szerint nincsen jelentős nem szerinti eltérés ezen stratégiák alkalmazásában.

Célok és hipotézisek

Kutatásunk célja az volt, hogy feltárjuk és összehasonlítsuk a szociálisprobléma-megoldás, az asszertív kommunikáció és a megküzdési stratégiák életkori és nem szerinti jellemzőit, valamint kapcsolatukat 10-11 és 12-13 éves általános iskolás diákok körében.

A korábbi vizsgálatok alapján feltételeztük, hogy az idősebb tanulók negatívabban viszonyulnak a problémáikhoz, mint a fiatalabbak, gyakrabban használnak problémaközpontú stratégiákat, és az idősebb lányok gyakrabban konfrontálódnak, illetve keresnek társas támogatást, mint a fiúk, akikre jellemzőbb az impulzivitás és az elkerülés, főként az idősebb korosztályban (Williams & McGillicuddy-De Lisi, 1999). A kommunikáció esetében azt feltételeztük, hogy a saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezésében nincs életkori különbség, de az idősebb diákok gyakrabban fókuszálnak a másik félre kommunikációs helyzetben, és a lányok mindkét területen magasabb értéket érnek el (Gaumer Erickson et al., 2018; Hadfield & Hasson, 2015).

A vizsgált tényezők szoros kapcsolatát feltételeztük mindkét mintán, valamint azt, hogy ezek a kapcsolatok az idősebbeknél erősebb összefüggésben állnak (Eschenbeck et al., 2007; D’Zurilla et al., 2002; D’Zurilla & Nezu, 2007). A kutatások szerint a pozitív orientáció és a

racionális stílus a saját szükségletek kifejezésével és a másokra figyellel egyaránt erős kapcsolatot mutat, hiszen mindkettő az asszertív kommunikációs eszközök használatát kívánja, és ezen kommunikációs jellemzők negatív kapcsolatban állnak a negatív orientációval, az impulzivitással és az elkerüléssel. A korábbi vizsgálatok alapján a pozitív átértékelés, a társas támogatás keresése, a távolságtartás-elfogadás és a tervszerű problémamegoldás a pozitív orientációval és a racionális megküzdési stílussal, a menekülés-elkerülés, a visszahúzódás-kontrollvesztés és a segítségkérés a negatív orientációval és az elkerüléssel, a konfrontáció pedig a pozitív orientációval és a racionális megoldói stílussal áll a legszorosabb kapcsolatban (D’Zurilla et al., 2002; D’Zurilla & Nezu, 2007).

Módszer

Minta

A vizsgálatot 5. évfolyamos, 10-11 éves ($n = 182$, $M = 10,64$, $SD = 0,71$) és 7. évfolyamos, 12-13 éves ($n = 196$, $M = 12,54$, $SD = 0,56$) diákokkal végeztük ($N = 378$). A kutatást megelőzően a diákok egyike sem vett részt szociáliskompetencia-fejlesztő iskolai programban. Az 1. táblázat tartalmazza a teljes minta jellemzőit.

1. táblázat. A minta jellemzői ($N = 378$)

Nem <i>n (%)</i>				Szülők iskolai végzettsége <i>n (%)</i>					Testvérek száma <i>n (%)</i>	
10-11 évesek (<i>n = 182</i>)		12-13 évesek (<i>n = 196</i>)		10-11 évesek (<i>n = 182</i>)			12-13 évesek (<i>n = 196</i>)		10-11 évesek (<i>n = 182</i>)	12-13 évesek (<i>n = 196</i>)
Fiú	Lány	Fiú	Lány	Iskolai végzettség	Anya	Apa	Anya	Apa		
89 (48,8)	93 (51,2)	95 (48,4)	101 (51,6)	Nincs	12 (6,5)	12 (6,9)	15 (7,6)	14 (7,1)	nincs: 12 (6,5) egy: 80 (43,8) kettő: 68 (37,2) három vagy több: 22 (12,5)	nincs: 16 (8,2) egy: 85 (43,3) kettő: 65 (33,1) három vagy több: 30 (15,4)
				Általános iskola	11 (6,2)	21 (11,6)	14 (7,1)	22 (11,2)		
				Szakközép- iskola	28 (15,3)	35 (19,5)	32 (16,3)	33 (16,8)		
				Gimnázium	46 (25,7)	33 (17,5)	51 (26,1)	47 (23,9)		
				Főiskola/ egyetem	85 (46,3)	81 (44,5)	84 (42,8)	80 (40,8)		

A két életkori almintán hasonló a nemek aránya, a szülők iskolai végzettsége és a testvérek száma is (1. táblázat). Az alminták között nincs különbség a fiúk és a lányok arányában (Pearson $\chi^2 = 0,01$, $p = 0,933$), valamint a szülők iskolai végzettségében sem (Pearson $\chi^2 = 9,82$, $p = 0,631$). A tanulók közel felének van egy testvére, harmadának két testvére mindkét mintában, és ebben az alminták között nincs jelentős különbség (Pearson $\chi^2 = 1,50$, $p = 0,681$).

Mérőeszközök

Az asszertív kommunikációt az Assertiveness Questionnaire (AQ, Gaumer Erickson et al., 2016; magyar változat: Kommunikációs kérdőív, Balogh-Pécsi & Kasik, 2020), a szociális-probléma-megoldást a Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R, D’Zurilla et al., 2002; magyar változat: Kasik et al., 2010), a megküzdési stratégiákat a Ways of Coping Questionnaire (WCQ, Lazarus & Folkman, 1988; magyar változat: Rózsa et al., 2008) segítségével vizsgáltuk.

AQ. A kérdőív 20 állítást tartalmaz, melyeket egy ötfokú skálán kell értékelni (1 = Egyáltalán nem jellemző rám/nem szoktam ezt tenni – 5 = Teljesen jellemző rám/nagyon gyakran teszem). A tételek két faktorba csoportosulnak: (1) Saját szükségleteim, érzéseim, gondolataim kifejezése, (2) Másikra figyelés. A kérdőívben szereplő tételek közül hat fordított, ezek a passzív (pl. *Gyakran nehezemre esik nemet mondani*), a manipulatív (pl. *Nem beszélek az érzéseimről, inkább elrejttem az érzéseimet*) és az agresszív (pl. *Amikor megbántanak, nehezen tudom kontrollálni az érzéseimet*) stílust tükröz. A többi kijelentés asszertív kommunikációs stílust fejez ki (pl. *Igyekszem nem megbántani azt, akivel nem értek egyet*).

SPSI–R. A kérdőív 25 tételből áll, az állításokat szintén ötfokú skálán kell megítélni (1 = Egyáltalán nem igaz rám – 5 = Teljesen igaz rám). Az állítások öt faktort alkotnak: (1) Pozitív orientáció (pl. *Egy probléma megoldása kihívás számomra*), (2) Negatív orientáció (pl. *Amikor döntést kell hoznom, ideges és bizonytalan vagyok*), (3) Racionalitás (pl. *Amikor meg kell oldanom egy problémát, az első dolgom, hogy minél többet megtudjak a problémáról*), (4) Impulzivitás (pl. *Amikor döntést kell hoznom, nem gondolom át alaposan a lehetőségeket*), (5) Elkerülés (pl. *Mindent megteszek, hogy elkerüljem a problémáimmal való foglalkozást*).

WCQ. A kérdőív 22 tétel, melyeket négyfokú skálán kell értékelni (1 = Nem jellemző rám – 4 = Nagyon jellemző rám). A kérdőív hét faktorból áll: (1) Pozitív átértékelés (pl. *A helyzet arra inspirált, hogy valami kreatív dolgot tegyek*), (2) Elkerülés (pl. *Evéssel, ivással, dohányzással, nyugtatók vagy gyógyszerek szedésével próbáltam segíteni magamon*), (3) Társas támogatás keresése (pl. *Elfogadtam mások együttérzését és megértését*), (4) Távolságtartó-elfogadó magatartás (pl., *Megpróbáltam elfelejteni az egészséget*), (5) Konfrontáció (pl. *Kifejeztem a dühömet a probléma okozójával szemben*), (6) Tervszerű problémamegoldás és önkontroll (pl. *Tudtam, mit kell tennem, ezért megdupláztam az erőfeszítéseimet a siker érdekében*), (7) Visszahúzóds- kontrollvesztés és segítségkérés (pl. *Magamat okoltam és hibáztattam*). A 2. táblázat a faktorelemzés eredményeit és a három kérdőív megbízhatósági mutatóit tartalmazza.

2. táblázat. A faktorelemzés eredményei és a kérdőívek megbízhatósági mutatói

Életkor: kérdőív (elemszám)	KMO	Bartlett	df (p <)	Variancia (%)	Cronbach- α (teljes kérdőív)
10-11: AQ (20)	0,76	321,99	91 (0,001)	59,33	0,83
12-13: AQ (20)	0,78	345,34	97 (0,001)	62,65	0,87
10-11: SPSI-R (25)	0,81	1104,51	300 (0,001)	69,92	0,89
12-13: SPSI-R (25)	0,83	1210,67	345 (0,001)	70,21	0,88
10-11: WCQ (14)	0,71	369,79	120 (0,001)	53,54	0,78
12-13: WCQ (14)	0,78	389,45	134 (0,001)	59,52	0,83

Megjegyzés: AQ = Assertiveness Questionnaire, SPSI–R = Social Problem-Solving Inventory–Revised,
WCQ = Ways of Coping Questionnaire

Az elemzés alapján (2. táblázat) az AQ és az SPSP-R az eredeti tételszámmal és faktorstruktúrával rendelkezik, a WCQ nem. A WCQ szerkezetének instabilitására már a kérdőív adaptálói is felhívták a figyelmet (Rózsa et al., 2008), és hasonló problémáról számoltak be Corti és munkatársai (2018) is. Az általunk végzett vizsgálat során nyolc tételt törölni kellett a megbízhatóság növelése érdekében, így a kérdőív 14 állításból áll, és három faktor különült el. E három – általunk elnevezett – összetett faktorról a mért jelenségek jól értelmezhetők: (1) Pozitív megküzdés (7 item, eredeti faktorok: Pozitív átértékelés, Társas támogatás keresése, Távolágtartás-elfogadás, Tervszerű problémamegoldás); (2) Menekülés, elkerülés, visszahúzóds (4 item, eredeti faktorok: Menekülés-elkerülés, Visszahúzóds-kontrollvesztés, Segítéskeresés); és (3) Konfrontáció (3 tétel) külön faktorként, mint az eredeti faktorstruktúrában.

Adatgyűjtés és elemzések

Az adatgyűjtés az igazgatók és a szülők engedélyével történt. A tanulók két tanórán töltötték ki a kérdőíveket. Az adatokat SPSS 24 programmal elemeztük. A faktorelemzés és a reliabilitásvizsgálat (Cronbach- α) mellett t-próbát alkalmaztunk az életkori és a nem szerinti eltérések feltárására. A háttérváltozók adatait χ^2 -teszttel elemeztük (szülők iskolai végzettsége, testvérek száma), valamint Pearson-féle korrelációelemzést (z-próbával) és lineárisregresszióelemzést végeztünk.

Eredmények

Életkor és nem szerinti különbségek

A szociálisprobléma-megoldás jellemzőit a 3. táblázat tartalmazza. A pozitív orientáció értéke szignifikánsan alacsonyabb az idősebb diákok körében, míg a negatív orientáció, az impulzivitás és az elkerülés értéke jelentősen magasabb. A racionális stílus esetében nincs számottevő különbség a két életkori almintá átlagértéke között.

3. táblázat. A szociálisprobléma-megoldás jellemzői ($N = 378$)

Tényező	10-11 évesek ($n = 182$) M (SD)	12-13 évesek ($n = 196$) M (SD)	t (p)	Cohen d
Pozitív orientáció	3,24 (0,67)	2,87 (0,76)	5,02 (0,001)	0,51
Negatív orientáció	2,03 (0,77)	2,89 (0,67)	11,54 (0,001)	1,19
Racionalitás	3,31 (0,96)	3,26 (0,88)	0,73 (0,461)	0,05
Impulzivitás	2,04 (0,54)	2,52 (0,45)	9,35 (0,001)	0,96
Elkerülés	2,08 (0,82)	2,33 (0,34)	3,89 (0,002)	0,39

Az adatok alapján (3. táblázat) mindkét életkorban a racionalitás a lányokra jellemzőbb (10-11 évesek: $M_{Fiúk} = 3,11$, $M_{Lányok} = 3,47$, $t = -2,22$, $p = 0,020$; 12-13 évesek: $M_{Fiúk} = 3,10$, $M_{Lányok} = 3,42$, $t = -2,27$, $p = 0,018$). A fiatalabb tanulók körében az impulzivitás ($M_{Fiúk} = 2,81$, $M_{Lányok} = 2,47$, $t = 3,18$, $p = 0,002$) és az elkerülés ($M_{Fiúk} = 2,35$, $M_{Lányok} = 1,81$, $t = 3,99$,

$p = 0,001$) a fiúkra, az idősebbeknél az elkerülés a fiúkra jellemzőbb ($M_{\text{Fiúk}} = 2,53$, $M_{\text{Lányok}} = 2,11$, $t = 3,67$, $p = 0,002$).

A megküzdési stratégiák jellemzőit a 4. táblázat mutatja be. Az eredmények alapján az idősebb tanulók mindhárom faktor esetében magasabb átlagértéket értek el. A konfrontáció alkalmazása mindkét életkorban jellemzőbb a lányokra (10-11 éveseknél: $M_{\text{Fiúk}} = 1,71$, $M_{\text{Lányok}} = 2,10$, $t = -2,53$, $p = 0,023$; 12-13 évesek: $M_{\text{Fiúk}} = 1,86$, $M_{\text{Lányok}} = 2,26$, $t = -2,34$, $p = 0,045$), és a menekülés, elkerülés, visszahúzódás az idősebb fiúkra ($M_{\text{Fiúk}} = 3,03$, $M_{\text{Lányok}} = 2,19$, $t = 4,01$, $p = 0,018$).

4. táblázat. A megküzdési stratégiák (WCQ) jellemzői ($N = 378$)

Tényező	10-11 évesek ($n = 182$) M (SD)	12-13 évesek ($n = 196$) M (SD)	t (p)	Cohen d
Pozitív megküzdés	2,63 (0,57)	2,79 (0,76)	2,32 (0,021)	0,23
Menekülés, elkerülés, visszahúzódás	2,35 (0,61)	2,64 (0,59)	4,69 (0,001)	0,48
Konfrontáció	1,93 (0,76)	2,11 (0,65)	2,33 (0,021)	0,24

A kommunikációban (5. táblázat) szintén jelentős a különbség a két életkori almintá átlagértéke között mindkét területen. A másik félre való nagyobb fokú figyelés mindkét életkorban a lányokra jellemző (11-12 évesek: $M_{\text{Fiúk}} = 3,19$, $M_{\text{Lányok}} = 3,47$, $t = -1,96$, $p = 0,041$; 12-13 évesek: $M_{\text{Fiúk}} = 3,10$, $M_{\text{Lányok}} = 3,66$, $t = -2,43$, $p = 0,021$).

5. táblázat. Az asszertív kommunikáció (AQ) jellemzői ($N = 378$)

Tényező	10-11 évesek ($n = 182$) M (SD)	12-13 évesek ($n = 196$) M (SD)	t (p)	Cohen d
Saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezése	3,22 (0,56)	3,44 (0,63)	3,57 (0,001)	0,36
Másikra figyelés	3,33 (0,85)	3,49 (0,59)	2,11 (0,043)	0,21

Megvizsgáltuk, hogy a testvérek száma alapján (l. az 1. táblázatot) képzett csoportok között vannak-e szignifikáns különbségek életkoronként a szociálisprobléma-megoldás, a megküzdés és a kommunikáció mentén. Az adatok alapján nincs jelentős különbség ($p > 0,05$) egyik mért változó esetében sem.

A szociálisprobléma-megoldás, az asszertív kommunikáció és a megküzdési stratégiák faktorai közötti kapcsolatok a nemek alapján

Mindkét korcsoportban lineárisregresszió-elemzést végeztünk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a szociálisprobléma-megoldás és a megküzdési stratégiák (független változók) hogyan magyarázzák a kommunikáció két területét (függő változók), vagyis feltehetően miként jelenik meg a kommunikációban a problémaviszonyulás, a megoldói stílus és a megküzdési stratégia. A saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezése esetében mindkét életkorban szignifikáns modellt kaptunk (10-11 évesek: $R^2 = 0,46$, $F = 5,04$, $p = 0,002$; 12-13 évesek: $R^2 = 0,29$,

$F = 3,71$, $p = 0,019$). A fiatalabb korcsoport esetében negatív prediktorként a negatív orientáció ($B = -0,34$, $SE = 0,12$, $\beta = -0,42$, $t = -2,84$, $p = 0,007$) és az impulzivitás ($B = -0,20$, $SE = 0,11$, $\beta = -0,25$, $t = -1,75$, $p = 0,041$), pozitív prediktorként a pozitív megküzdés ($B = 0,72$, $SE = 0,18$, $\beta = 0,60$, $t = 4,01$, $p = 0,001$) hatása szignifikáns. Az idősebb korcsoportnál a hatás szignifikáns a pozitív orientáció ($B = 0,20$, $SE = 0,10$, $\beta = 0,29$, $t = 2,01$, $p = 0,044$) és a pozitív megküzdés ($B = 0,68$, $SE = 0,18$, $\beta = 0,54$, $t = 3,84$, $p = 0,001$) mint pozitív előrejelzőknél.

A másakra figyelés esetében szintén szignifikáns a regressziós modell mindkét életkori almintánál (10-11 évesek: $R^2 = 0,40$, $F = 3,91$, $p = 0,001$; 12-13 évesek: $R^2 = 0,49$, $F = 4,81$, $p = 0,001$). A fiatalabbaknál a negatív orientáció negatív hatású ($B = -0,30$, $SE = 0,15$, $\beta = -0,31$, $t = -1,93$, $p = 0,048$) és a racionalitás pozitív előrejelző erővel bír ($B = 0,26$, $SE = 0,13$, $\beta = 0,35$, $t = 1,99$, $p = 0,047$). Az idősebb diákok körében a racionalitás ($B = 0,27$, $SE = 0,14$, $\beta = 0,28$, $t = 1,92$, $p = 0,045$) és a pozitív megküzdés ($B = 0,60$, $SE = 0,21$, $\beta = 0,44$, $t = 2,79$, $p = 0,008$) esetében szignifikáns a pozitív hatás.

Megvizsgáltuk a mért változók kapcsolatát mindkét életkorban, illetve a fiúk és lányok almintáin is. Az eredményeket a 6. táblázat szemlélteti (csak a szignifikáns korrelációs értékeket és a z-próbák eredményeit tüntettük fel).

6. táblázat. Az SPSI-R, az AQ és a WCQ faktorai közötti nem szerinti kapcsolatok ($N = 378$)

SPSI-R tényező	10-11 évesek ($n = 182$)			12-13 évesek ($n = 196$)		
	Fiú ($n = 89$) r (p)	Lány ($n = 93$) r (p)	Fiú-lány z-teszt (p)	Fiú ($n = 95$) r (p)	Lány ($n = 101$) r (p)	Fiú-lány z-teszt (p)
Pozitív orientáció	PM: 0,54 (0,001)	PM: 0,49 (0,001)	0,45 (0,326)	PM: 0,65 (0,001)	PM: 0,54 (0,001)	1,21 (0,112)
	MF: 0,32 (0,001)	MF: 0,53 (0,002)	-1,76 (0,038)	MF: 0,34 (0,001)	MF: 0,56 (0,002)	-1,03 (0,031)
Negatív orientáció	MEV: 0,25 (0,048)	MEV: 0,28 (0,024)	-0,29 (0,388)	MEV: 0,33 (0,008)	MEV: 0,35 (0,018)	-0,12 (0,345)
				KON: -0,31 (0,001)	KON: -0,52 (0,001)	-1,72 (0,044)
Racionalitás	PM: 0,63 (0,001)	PM: 0,48 (0,001)	1,85 (0,032)	PM: 0,65 (0,001)	PM: 0,45 (0,001)	2,09 (0,018)
	MF: 0,46 (0,001)	MF: 0,42 (0,001)	0,33 (0,371)	MF: 0,56 (0,001)	MF: 0,52 (0,001)	0,40 (0,344)
	SAJ: 0,33 (0,008)	SAJ: 0,55 (0,001)	-1,90 (0,029)	SAJ: 0,38 (0,002)	SAJ: 0,58 (0,001)	-1,81 (0,036)
Impulzivitás	–	KON: -0,35 (0,002)	–	KON: -0,32 (0,022)	KON: -0,55 (0,001)	-1,07 (0,142)
Elkerülés	MEV: 0,41 (0,001)	KON: -0,25 (0,036)	–	MEV: 0,63 (0,001)	MEV: 0,31 (0,024)	2,62 (0,004)
				MF: -0,43 (0,033)	MF: -0,22 (0,039)	-1,62 (0,048)

Megjegyzés: PM = Pozitív megküzdés, SAJ = Saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezése, MF = Másakra figyelés, MEV = Menekülés, elkerülés, visszavonulás, KON = Konfrontáció.

Mindkét életkorban a pozitív orientáció pozitívan kapcsolódik a pozitív megküzdéshez, és a fiúknál azonosított korrelációs érték erősebb mindkét életkorban (6. táblázat). A két korcsoportban a fiúknál mért értékek nem különböznek szignifikánsan ($z = -1,13$, $p = 0,129$), ahogyan a lányoknál sem ($z = -0,47$, $p = 0,317$). Szintén mindkét életkorban szignifikáns a kapcsolat a pozitív orientáció és a másakra való figyelés között és ez a kapcsolat a lányok esetében mindkét életkorban erősebb, de a fiatalabb és idősebb fiúk ($z = -0,22$, $p = 0,422$), illetve a fiatalabb és az idősebb lányok ($z = -0,22$, $p = 0,412$) korrelációs értékei nem különböznek jelentősen. A negatív orientáció mindkét életkorban korrelál a menekülés, elkerülés, visszahúzódás faktoral, de nincs szignifikáns különbség a fiúk és a lányok között sem életkorokon belül, sem a két életkor nem szerinti összehasonlítása alapján (fiúk: $z = -0,58$, $p = 0,280$; lányok: $z = -0,47$, $p = 0,319$). A negatív orientáció negatívan kapcsolódik a konfrontációhoz a fiúk és a lányok esetében az idősebb tanulók körében, és a korreláció a lányoknál erősebb.

A racionalitás mindkét életkorban szorosabban összefügg a fiúknál a pozitív megküzdéssel, azonban az idősebb és a fiatalabb fiúknál ($z = -0,28$, $p = 0,388$), valamint az idősebb és a fiatalabb lányoknál ($z = 0,30$, $p = 0,380$) kapott értékek nem különböznek szignifikánsan. A racionalitás erősebben kapcsolódik a saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezéséhez a lányoknál mindkét életkorban, ugyanakkor az idősebb és a fiatalabb fiúk ($z = -0,38$, $p = 0,376$), illetve az idősebb és a fiatalabb lányok ($z = -0,26$, $p = 0,397$) korrelációs értékei nem térnek el számottevően. A racionalitás szintén összefügg a másakra való figyellel mindkét életkorban, de a fiúk és a lányok értékei közötti korreláció erőssége nem különbözik sem az életkoron belül, sem az életkorok között (fiúk: $z = -0,98$, $p = 0,162$; lányok: $z = -0,88$, $p = 0,188$).

Az impulzivitás csak a lányok esetében korrelál negatívan a konfrontációval a fiatalabb diákok körében, az idősebb diákok esetében pedig mindkét nemnél, de a fiúk és a lányok között nincs szignifikáns különbség. Jelentős a különbség a fiatalabb és az idősebb lányok között, azaz a korreláció erősebb az idősebb lányoknál ($z = -1,68$, $p = 0,046$). A fiatalabb tanulók körében az elkerülés pozitívan kapcsolódik a menekülés, elkerülés, visszahúzódás faktorhoz a fiúk esetében, és negatívan a konfrontációhoz a lányoknál. Az idősebb tanulónál az elkerülés pozitívan kapcsolódik a menekülés, elkerülés, visszahúzódás faktorhoz és negatívan a másokra való figyeléshez mindkét nem esetében. Az elkerülés és a menekülés, elkerülés, visszahúzódás közötti kapcsolat a fiatalabb fiúk körében erősebb, valamint az idősebb fiúk esetében szintén ($z = -1,96$, $p = 0,028$). Az elkerülés és a másokra figyelés közötti negatív kapcsolat szintén erősebb a fiúknál.

Megvitatás

A vizsgálat célja a szociálisprobléma-megoldás, az asszertív kommunikáció és a megküzdési stratégiák jellemzőinek és kapcsolatuk feltárása volt 10-11 és 12-13 éves diákok körében, összpontosítva a fiúk és a lányok közötti különbségekre. Azért ezen életkori csoportokat választottuk, mert a korábbi kutatások eredményei alapján a serdülőkor előtti jellemzőktől először 12-13 éves korban azonosíthatók jelentős eltérések a problémamegoldásban és a megküzdés terén, ami más tényezők változását, például a kommunikáció alakulását is feltételezi (Kasik, 2014). Azért tartottuk fontosnak a nemi különbségek vizsgálatát, mert ennek pontos ismerete kiemelt fontosságú egy fejlesztési program tervezésekor (Webster-Stratton, 2011; Zsolnai, 2013).

A megküzdési stratégiák gyakoriságát mérő kérdőív (WCQ) nem mutatta az eredeti faktorstruktúrát, ahogyan arra más kutatások is rámutattak, de az életkor és a nem szerinti sajátosságok a háromfaktoros struktúrával is jól azonosíthatók, nagymértékben egyeznek más kutatások adataival, így azok felhasználhatók a most kapott adatok értelmezésekor. Mindemellett a D'Zurilla és Nezu (2007) által konstruált modell alapján egyértelműen megmutatkozik a szociálisprobléma-megoldás orientációinak, stílusainak és a megküzdési stratégiák kapcsolata.

A szociálisprobléma-megoldás működésével kapcsolatban azt feltételeztük, hogy a 10-11 évesek pozitívabban viszonyulnak társas problémáikhoz, mint az idősebbek, akikre erősebb impulzivitás és gyakoribb elkerülő megoldói stílus szerinti viselkedés jellemző (Kasik, 2014, 2015). E jellemzőket mutatják a jelen vizsgálat eredményei is, azonban a racionalitás terén nincs jelentős életkori különbség a 10-11 és a 12-13 évesek között. Ennek számos oka lehet, a már az elméleti háttérben említett kulturális különbségek (ide sorolják például a kognitív területek iskolai fejlesztését,) mellett több kutatás is a kognitív képességek, például az induktív gondolkodás működésével hozta összefüggésbe a racionális stílus szerinti problémamegoldás gyakoriságát (Chang et al., 2004; Kasik, 2015). A hipotézisnek megfelelően a lányokra mindkét életkorban jellemzőbb a racionális stílus, míg a fiúk elkerülőbbek. Az impulzivitás terén csak a fiatalabb fiúk értek el magasabb átlagértéket, ez a nem szerinti különbség a 12-13 éveseknél nem azonosítható. A pozitív és a negatív orientáció mentén egyik életkorban sincs nem szerinti jelentős eltérés.

Az idősebb tanulók minden megküzdési stratégia esetében magasabb átlagértéket értek el, a lányok értéke mindkét életkorban magasabb a konfrontáción, és csak az idősebb fiúknál volt magasabb a menekülés, elkerülés, visszahúzóds értéke. E kutatás alapján a konfrontációnak erős racionális alapja van, nem jár együtt (vagy kisebb mértékben) impulzivitással és jelentős negatív attitűddel, és ebben jelentős szerepe lehet a problémahelyzet problémaközpontú megközelítésének és a társak támogatásának, utóbbi segítheti a helyzet több szempontból történő értékelését. Bár ezen összefüggéseket más kutatások (pl. Eschenbeck et al., 2007; Williams & McGillicuddy-De Lisi, 1999) kimutatták, e vizsgálatban nem tudtuk azonosítani, aminek oka lehet a megküzdési stratégiák összetett faktorokkal való mérése. Az SPSI-R-rel való mérés alapján a fiúk elkerülőbbek, amit a konfrontáció, mint megküzdési stratégia náluk mért alacsonyabb értéke megerősít. Az adatok azt is megerősítik, hogy a fiúk mindkét életkorban elkerülőbbek, de nem impulzívabbak. Az elkerülés a saját szükségletek, gondolatok és érzések kevésbé gyakori kifejezésével (ami szintén csökkenti a konfrontáció lehetőségét) és a másokra való figyelés alacsonyabb szintjével jár együtt (Gaumer Erickson et al., 2018).

A hipotézissel ellentétben az idősebb diákok mindkét kommunikációs területen magasabb átlagértéket értek el. A saját szükségletek, érzések és gondolatok kifejezésében nincs különbség a lányok és a fiúk között egyik életkorban sem, viszont mindkét életkorban a lányok azok, akik gyakrabban hallgatják meg a másik felet, amiben fontos szerepet játszik az empátia részeként a perspektívaváltás, ami számos tanulmány szerint a lányoknál fejlettebb, jobban segíthet megfelelő döntéseket hozni problémás helyzetekben (Adani & Capanec, 2019). Ehhez kapcsolódóan Ilie és Metea (2015) szerint az asszertív kommunikáció jelentős mértékben megköveteli a másik személy meghallgatását, szükség esetén a perspektívaváltást, ami az empátia egyik fontos összetevője. A saját érzések és gondolatok kifejezésében a nemek közötti különbség hiánya ellentétben áll azzal a megállapítással, amit főként neurobiológiai és nyelvfejlődési különbségekkel magyaráznak. A saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezése a lányokra jellemzőbb, ami az énhatékonyság-érzés nem szerinti eltérésére utal, kifejezve azt, hogy a lányok nyíltabban, határozottabban fejezik ki szándékaikat (Adani & Capanec, 2019). Ehhez kapcsolódóan a saját szükségletek, érzések és gondolatok kifejezése a lányoknál erő-

sebben korrelál a racionális stílussal mindkét életkorban ebben a vizsgálatban. A regresszióelemzés alapján a saját szükségletek, gondolatok és érzések kifejezésében jelentős a szerepe a pozitív megküzdésnek és a racionális problémamegoldó stílusnak, a negatív orientáció és az impulzivitás pedig negatív előrejelzői. A másakra való figyelés nagymértékben függ a racionális stílustól, negatív prediktora a negatív orientáció. Ezek az összefüggések összhangban állnak korábbi kutatások adataival (pl. Pipas & Jaradat, 2010).

Ugyanakkor mind a racionalitás, mind a pozitív orientáció erősebben kapcsolódik a pozitív megküzdéshez a fiúk körében mind a két életkori csoportban. A pozitív megküzdés esetében az átgondolt döntéshozatal, amit a racionalitás feltételez, és ami az adatok szerint a lányokra jellemzőbb, szintén nagyon fontos a fiúknál is. Tehát, bár az adatok azt mutatják, hogy a racionalitás inkább a lányokra jellemző, nem állítható, hogy a fiúk kevésbé koncentrálnak a tényekre egy problémás helyzetben, de felvetődik a kérdés, hogy milyen kommunikációs eszközöket használnak ekkor. Ehhez kapcsolódik az a kutatási eredmény, miszerint a serdülő fiúk 10-15%-ánál a negatív orientáció-racionalitás-elkerülés hármasa azonosítható. A negatív orientáció nem mindig diszfunkcionális, nem mindig jár együtt impulzivitással, hanem bizonyos helyzetekben pozitív következményekkel járhat (vagy az egyén azt reméli), aminek jelentős énvédő funkciója lehet (Kasik et al., 2018). Ez az eredmény arra hívja fel a figyelmet, hogy nem csupán a problémamegoldás stílusának és a megküzdés stratégiáinak folyamatát szükséges vizsgálni, hanem azt is, hogy ez kihez kapcsolódik és milyen cél mentén történik. Ennek vizsgálatára az általános (nem meghatározott, kire gondoljon a kitöltő az egyes kijelentéseknél) kérdőíveknél feltehetően alkalmasabbnak bizonyulnak a személyspecifikus kérdőívek (pl. kortársaikkal kapcsolatos problémáidra gondolj), valamint a történetalapú mérések (pl. mit tennél az adott szereplő helyében). Az összefüggés-vizsgálatok rámutattak arra, hogy egy jelenség egy kérdőívvel való elemzésének eredményei a kapcsolatok elemzése során árnyaltabb képet adnak a mért tényező működéséről, rámutatva korábban erősen domináns, de nem helytálló következtetésekre.

A D'Zurilla és Nezu (2007) által kialakított és vizsgált modell alapján a megküzdési stratégiák (még az összetett stratégiák is) jól illeszkednek a szociálisprobléma-megoldás orientációinak és stílusainak kapcsolataihoz, a mért kommunikációs területek pedig a szociálisprobléma-megoldás és a megküzdési stratégiák pozitív, hatékony (nem diszfunkcionális) formáival állnak kapcsolatban (Eschenbeck et al., 2007). A negatív orientáció és az elkerülés pozitívan korrelál a meneküléssel, elkerüléssel, visszahúzóódással, azonban csak a 12-13 éves fiúk körében erősebb az összefüggés az elkerülés és a menekülés, elkerülés, visszahúzóódás között. A pozitív orientáció és a racionalitás szoros kapcsolatban áll a pozitív megküzdéssel és a kommunikáció két területével. A másokra figyelés a pozitív orientációhoz, a saját szükségletek, érzelmek és gondolatok kifejezése a racionalitáshoz kapcsolódik, és mindkettő inkább a lányokra jellemző mind a két életkorban. A jelen vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy feltételezhető változás 10-11 és 12-13 éves kor között a mért szociális területeken és azok kapcsolatában, ám egyes területeken a 12-13 évesek jellemzői már 10-11 éves korban is azonosíthatók, mely eredményeket szükséges figyelembe venni a fejlesztőprogram moduljainak kidolgozásakor, illetve ezen jellemzők és a kérdőívek faktorain elért eredmények mentén is alakítani a programot. A nemek közötti különbségekre szintén szükséges tekintettel lenni és szem előtt tartani a vizsgált pszichés összetevők jellemzőit a tanulókkal való közös munka megkezdése előtt és a fejlesztési folyamat során a sikeres fejlesztés érdekében.

A kutatás eredményei hozzájárulhatnak az életkori jellemzők és a nemek közötti eltérések az eddigieknél is pontosabb megértéséhez, a vizsgált pszichés összetevők jellemzőinek és kapcsolatuk alaposabb megismeréséhez. Ezáltal további iskolai fejlesztőprogramok kidolgozását is lehetővé tehetik az eredmények.

Limitáció

A jövőben fontos lesz a mért területek közötti összefüggéseket nagyobb mintán – ami lehetővé teszi a regresszióelemzést a fiúk és lányok adatain is – és longitudinális vizsgálat keretében felmérni. Ebben a vizsgálatban az alkalmazott eszközzel nem volt lehetőség az alárendelt, az agresszív és a passzív agresszív kommunikációs stílusok jellemzőinek közvetlen feltárására, illetve a problémamegoldó viszonyulásokkal, stílusokkal és megküzdési stratégiákkal való kapcsolataik azonosítására, ami a jövőben mindenképpen szükséges. Szintén fontos, hogy a jövőben az önbevallás mellett a szülők és a pedagógusok is értékeljék ezeken a területeken a tanulókat, hogy feltárható legyen a gyermekek viselkedésére gyakorolt szülői és tanári minta hatása is.

Irodalom

- Adani, S., & Capanec, M. (2019). Sex differences in early communication development: Behavioral and neurobiological indicators of more vulnerable communication system development in boys. *Croatian Medical Journal*, *60*(2), 141–149. doi: [10.3325/cmj.2019.60.141](https://doi.org/10.3325/cmj.2019.60.141)
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, *12*, 339–373. doi: [10.1016/0273-2297\(92\)90013-R](https://doi.org/10.1016/0273-2297(92)90013-R)
- Balogh-Pécsi, A., & Kasik, L. (2020). *Kommunikációs kérdőív* [Kézirat]. SZTE BTK Neveléstudományi Intézet.
- Brackett, M. A., Rivers, S. E., Reyes, M. R., & Salovey, P. (2012). Enhancing academic performance and social and emotional competence with the RULER Feeling Words Curriculum. *Learning and Individual Differences*, *22*(2), 218–224. doi: [10.1016/j.lindif.2010.10.002](https://doi.org/10.1016/j.lindif.2010.10.002)
- Casey, B. J., Getz, S., & Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental Review*, *28*, 62–77. doi: [10.1016/j.dr.2007.08.003](https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.003)
- Chang, E. C., D’Zurilla, T. J., & Sanna, L. J. (2004). *Social problem solving. Theory, research, and training*. American Psychological Association. doi: [10.1037/10805-000](https://doi.org/10.1037/10805-000)
- Ciarrochi, J., Leeson, P., & Heaven, P. C. L. (2009). A longitudinal study into the interplay between problem orientation and adolescent well-being. *Journal of Counseling Psychology*, *56*, 441–449. doi: [10.1037/a0015765](https://doi.org/10.1037/a0015765)
- Cooper, J. O. (2011). *Aggression and rational problem-solving skills in early adolescence* (Publication No. 3398711) [Doctoral dissertation, Capella University]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Corti, E. J., Johnson, A. R., Gasson, N., Bucks, R. S., Thomas, M. G., & Loftus, A. M. (2018). Factor structure of the Ways of Coping Questionnaire in Parkinson's disease. *Parkinson's Disease*, *7*128069. doi: [10.1155/2018/7128069](https://doi.org/10.1155/2018/7128069)
- D’Zurilla, J. T., Nezu, A. M., & Maydeu-Olivares, A. (2004). Social problem solving: Theory and assessment. In E. C. Chang, T. J. D’Zurilla, & L. J. Sanna (Eds.), *Social problem solving: Theory, research, and training* (pp. 202–274). American Psychological Association.
- D’Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2007). *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical intervention*. Spring Publishing Company.
- D’Zurilla, T. J., Nezu, A., & Maydeu-Olivares, A. (2002). *Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R): Technical manual*. Multi-Health Systems.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Zinsler, K. (2012). Early childhood teachers as socializers of young children’s emotional competence. *Early Childhood Educational Journal*, *40*, 137–143. doi: [10.1007/s10643-012-0504-2](https://doi.org/10.1007/s10643-012-0504-2)
- Erozkan, A. (2013). The effect of communication skills and interpersonal problemsolving skills on social self-efficacy. *Educational Sciences: Theory & Practice*, *13*(2), 739–745.

- Eschenbeck, H., Kohlmann, C.W., & Lohaus, A. (2007). Gender differences in coping strategies in children and adolescents. *Journal of Individual Differences, 28*(1), 18–26. doi: [10.1027/1614-0001.28.1.18](https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.18)
- Gaumer Erickson, A. S., Noonan, P. M., Monroe, K., & McCall, Z. (2016). *Assertiveness Questionnaire*. University of Kansas, Center for Research on Learning.
- Gaumer Erickson, A. S., Soukup, J. H., Noonan, P. M., & McGurn, L. (2018). Assertiveness formative questionnaire. In P. M. Noonan & A. S. Gaumer Erickson (Eds.), *The skills that matter: Teaching interpersonal and intrapersonal competencies in any classroom* (pp. 181–182). Corwin.
- Greene, K., Krcmar, M., Walters, L. H., Rubin, D. L., & Hale, J. L. (2000). Targeting adolescent risk-taking behaviors: The contributing of egocentrism and sensation-seeking. *Journal of Adolescence, 23*, 439–461. doi: [10.1006/jado.2000.0330](https://doi.org/10.1006/jado.2000.0330)
- Hadfield, S., & Hasson, G. (2015). Asszertivitás (Assertivity). *Scolar Kiadó*.
- Hampel, P., & Petermann, F. (2005). Age and gender effects on coping in children and adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 34*(2), 73–83. doi: [10.1007/s10964-005-3207-9](https://doi.org/10.1007/s10964-005-3207-9)
- Ibabe, I. (2016). Academic failure and child-to-parent violence: Family protective factors. *Frontiers in Psychology, 7*. doi: [10.3389/fpsyg.2016.01538](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01538)
- Ilie, O. A., & Metea, I. G. (2015). Empathic and assertive communication. Efficient communication development. *International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION, 21*(1), 214–217. doi: [10.1515/kbo-2015-0035](https://doi.org/10.1515/kbo-2015-0035)
- Kasik, L. (2014). Development of social problem solving – A longitudinal study (2009–2011) in a Hungarian context. *European Journal of Developmental Psychology, 12*(2), 142–158. doi: [10.1080/17405629.2014.969702](https://doi.org/10.1080/17405629.2014.969702)
- Kasik, L. (2015). *Személyközi problémák és megoldásuk*. Gondolat Kiadó.
- Kasik, L., Gál, Z., & Tóth, E. (2018). Development and psychometric properties of NEGORI (Negative Orientation Questionnaire). *Journal of Relationships Research, 9*(8), 1–13. doi: [10.1017/jrr.2018.7](https://doi.org/10.1017/jrr.2018.7)
- Kasik, L., Nagy, Á., & Füzzy, A. (2010). *Szociálisprobléma-megoldás kérdőív* [Kézirat]. SZTE BTK Neveléstudományi Intézet.
- Kelly, M. M., Tyrka, A. R., Price, L. H., & Carpenter, L. L. (2008). Sex differences in the use of coping strategies: Predictors of anxiety and depressive symptoms. *Depression and Anxiety, 25*, 839–846. doi: [10.1002/da.20341](https://doi.org/10.1002/da.20341)
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1986). Coping and adaptation. In W. D. Gentry (Ed.), *The handbook of behavioral medicine* (pp. 282–325). Guilford Press.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1988). *Ways of Coping Questionnaire*. Consulting Psychologist Press, Inc.
- Lazarus, R. S., & Launier, R. (1978). Stress related transactions between person and environment. In L. Pervin & M. Lewis (Eds.), *Internal and external determinants of behavior* (pp. 287–327). Plenum Press. doi: [10.1007/978-1-4613-3997-7_12](https://doi.org/10.1007/978-1-4613-3997-7_12)
- Mészáros, A. (2011). *Tananyag az asszertivitás és kommunikáció fejlesztése tréninghez*. Szent István Tudományegyetem.
- Perzow, S. E. D., Bray, B. C., Wadsworth, M. E., Young, J. F., & Hankin, B. L. (2021). Individual differences in adolescent coping: Comparing a community sample and a low-SES sample to understand coping in context. *Journal of Youth and Adolescence, 50*(4), 693–710. doi: [10.1007/s10964-021-01398-z](https://doi.org/10.1007/s10964-021-01398-z)
- Pipas, M. D., & Jaradat, M. (2010). Assertive communication skills. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, 12*(2), 649–656. doi: [10.29302/oeconomica.2010.12.2.17](https://doi.org/10.29302/oeconomica.2010.12.2.17)
- Reid, M. J., Webster-Stratton, C., & Hammond, H. (2007). Follow-up of children who received the incredible years intervention for oppositional-deviant disorder. *Behavioral Therapy, 34*. doi: [10.1016/S0005-7894\(03\)80031-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(03)80031-X)
- Romer, D. (2010). Adolescent risk taking, impulsivity, and brain development: Implications for prevention. *Developmental Psychobiology, 52*(3), 263–276. doi: [10.1002/dev.20442](https://doi.org/10.1002/dev.20442)
- Rózsa, S., Pruebl, Gy., Susánszky, É., Kő, N., Szádóczky, E., Réthelyi, J., Danis, I., Skrabski, Á., & Kopp, M. (2008). A megküzdés dimenziói: A konfliktusmegoldó kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 9*(3), 217–241. doi: [10.1556/Mental.9.2008.3.3](https://doi.org/10.1556/Mental.9.2008.3.3)

- Siu, A. M. H., & Shek, D. T. L. (2005). Relations between social problem solving and indicators of interpersonal and family well-being among Chinese adolescents in Hong Kong. *Social Indicators Research Series*, 71(1–3), 517–539. doi: [10.1007/s11205-004-8034-y](https://doi.org/10.1007/s11205-004-8034-y)
- Webster-Stratton, C. (2011). *The incredible years. Parents, teachers, and children's training series. Program content, methods, research and dissemination 1980–2011*. Incredible Years, Inc. <https://www.incredibleyears.com/hubfs/The%20Incredible%20Years-%20Resources%20and%20Files/WP%20Files/The-Incredible-Years-Parent-Teacher-Childrens-Training-Series-1980-2011p.pdf>
- Williams, K., & McGillicuddy-De Lisi, A. (1999). Coping strategies in adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 20(4), 537–549. doi: [10.1016/S0193-3973\(99\)00025-8](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(99)00025-8)
- Zsolnai, A. (2013). *A szociális fejlődés segítése*. Gondolat Kiadó.

ABSTRACT

CHARACTERISTICS OF SOCIAL PROBLEM SOLVING, COPING STRATEGIES, AND ASSERTIVE COMMUNICATION IN 5TH AND 7TH GRADE STUDENTS

Anett Balogh-Pécsi

Keywords: social problem-solving; coping strategies; assertive communication; differences between boys and girls

The aim of this study was to explore the characteristics of social problem-solving, coping strategies, and assertive communication among 5th grade and 7th grade students (N = 378). Communication was assessed using the Assertiveness Questionnaire (AQ, Gaumer Erickson et al., 2016), social problem-solving was assessed using the Social Problem-Solving Inventory-Revised (SPSI-R, D'Zurilla et al., 2002), and coping strategies were assessed using the Ways of Coping Questionnaire (WCQ, Folkmann & Lazarus, 1988). Results show mostly significant differences between 5th and 7th graders in the three social domains. Negative problem orientation is more prevalent among older students and, in addition to age differences, there are a number of areas where boys' and girls' scores differ even among younger students (e.g., confrontation is more prevalent among girls, avoidance among boys). The results provide a more nuanced picture of boys' problem solving, communication, and their relationship than previous findings.

Magyar Pedagógia, 123(3). 99–113. (2023)
doi: [10.14232/mped.2023.3.99](https://doi.org/10.14232/mped.2023.3.99)

Pécsi Anett: <https://orcid.org/0000-0002-8275-3959>
Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola
H-6722 Szeged, Petőfi Sándor sgt. 30–32.
anett.pecsi@gmail.com